

Citation:

J. Pen, Levensbericht F.J. de Jong, in:
Jaarboek, 1976, Amsterdam, pp. 213-217

F. J. DE JONG
(7 mei 1918–19 november 1976)

Herdenkingen Afdeling Letterkunde

Herdenking van

F. J. de Jong

(7 mei 1918–19 november 1976)

door J. Pen

Frits Jacob de Jong behoorde tot de eerste generatie der na-oorlogse economen, of, zoals hij zelf gezegd zou hebben, economen. Hij nam binnen deze generatie een heel bijzondere plaats in. Zijn werk wordt gekenmerkt door een strenge systematiek. Hij zocht, wellicht als geen ander, naar de perfecte waarheid. Omdat perfectie in de empirisch georiënteerde economie onbereikbaar is, hield De Jong zich vooral bezig met deductieve en taxonomische systemen en niet, of alleen bij hoge uitzondering,¹ met kwantitatieve benaderingen, die immers altijd grof blijven. Hij muntte uit in het formaliseren van begrippen, die hij nauwgezet doordacht. Hij nam eigenlijk geen genoegen met enigerlei vorm van onvolmaaktheid. Kenmerkend is, dat hij de dimensie-analyse in de economie invoerde – een methode die onder meer gericht is op het uitbannen van onzuiverheden in vergelijkingen. Opvallend is voorts zijn gevoel voor traditie; wij kunnen de ontwikkelingslijnen onderkennen die hem verbinden met het vooroorlogse werk van economen zoals J. G. Koopmans en E. H. Chamberlin. Vooral de invloed van het traditionele Nederlandse monetaire denken is duidelijk aanwijsbaar. Tenslotte is zijn gevoel voor stijl en voor ritueel opmerkelijk. In zijn vele polemieken nam hij een hoffelijkheid in acht, die onder economen wel eens wordt verwaarloosd. Er bestaat waarschijnlijk een nauw verband tussen zijn persoonlijkheid, zijn geloofsovertuiging – hij was christen en vrijmetselaar – en zijn werk. Stijl, gevoel voor traditie en bovenal, uiterste nauwgezetheid – dat zijn de woorden die ons moeten helpen om de plaats van De Jong binnen de na-oorlogse generatie te beschrijven.

Frits Jacob werd geboren op 7 mei 1918 – hij zou eergisteren 59 jaar zijn geworden – te Kediri, waar zijn vader resident was. Hij kwam, na de lagere school, naar Nederland om het gymnasium te Haarlem te bezoeken; hij deed er eindexamen in 1937. Vervolgens studeerde hij aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, waar hij in 1947 zijn doctoraal examen aflegde. Hij promoveerde in 1951 bij H. W. Lambers. In 1949 werd hij benoemd tot lector in de algemene

¹ Zo'n uitzondering is de rede, die hij uitsprak bij het 350-jarig bestaan van de Rijksuniversiteit te Groningen; daarin werd de kwantitatieve betekenis van die instelling voor de omgeving benaderd. („De economische betekenis van de Rijksuniversiteit te Groningen voor de provincie”, *De Economist* 1969, blz. 193). Voorts schreef De Jong een artikel in de afscheidsbundel voor S. Korteweg (*Mens en keuze*, 1972), getiteld „De kromme van Lorenz en de concentratiecoëfficiënt van Gini”, waarin hij een voorstel deed voor de wiskundige beschrijving van het empirische materiaal inzake de inkomensverdeling, maar de toetsing werd niet door hemzelf uitgevoerd.

economie aan de pas opgerichte faculteit der economische wetenschappen van de Rijksuniversiteit te Groningen. In 1956 werd het lectoraat omgezet in een ordinariaat. In 1970 verleende de Rijksuniversiteit te Gent hem een eredoctoraat. Sinds 1965 was hij lid van deze Akademie. De Jong was een typische onderwijsman. Voor hij lector werd, was hij enige tijd repetitor. Ook als docent was hij uitermate secuur; hij verlangde van zijn studenten dezelfde mate van precisie die hij zelf nastreefde, wat uiteraard zelden met succes bekroond kon worden. Hij heeft weinig promovendi gehad; zij waren wel van bijzondere kwaliteit, waarbij ik denk aan W. Duisenberg en S. K. Kuipers. Toen De Jong onverwacht overleed bleven een aantal onderzoekers achter, die bezig waren bij hem te promoveren – zij zullen de toewijding van hun promotor krijgen. Zijn invloed op jonge mensen is aanzienlijk geweest, en zulks ook omdat zijn leerboek, *De werking van een volkshuishouding* (1953) jarenlang het economie-onderwijs op vele middelbare scholen heeft beheerst.

Zoals veel andere leden van zijn generatie begon De Jong zijn wetenschappelijke activiteit op het terrein van de prijstheorie. Zijn proefschrift was getiteld *Het systeem van de markt vormen* (1951) en het is kenmerkend voor zijn wijze van wetenschapsbeoefening. De Jong wilde namelijk een schema ontwerpen, waarin alle denkbare variaties van de markt vorm, die de werkelijkheid te zien geeft, ondergebracht konden worden; het schema moest gesloten en volledig zijn. Zulke pogingen waren er wel eerder geweest – door Chamberlin en Triffin – maar zij hadden niet geleid tot een volstrekt sluitend systeem. De Jong's systeem berust op de kruiselingse elasticiteit; het voorziet in eenentachtig markt vormen, ieder voorzien van een naam. Hoewel deze namen – ten dele Griekse neologismen, zoals homopolypolie-oligopsonie – weinig ingang hebben gevonden kan men toch zeggen dat met deze classificatie een probleem is opgelost. Sinds 1951 zijn er geen verbeteringen meer in het taxonomische systeem aangebracht en dat kan misschien ook niet. De Jong heeft hier bereikt wat hij wilde.

In de jaren vijftig verlegde De Jong zijn werkterrein naar de macro-economie. Dat zien we meer bij deze generatie, maar meestal staat deze verschuiving onder invloed van het keynesiaanse denken. De Jong zocht het daarentegen bij de geldtheorie. Meer in het bijzonder richtte hij zijn aandacht op het begrip monetair evenwicht. Dat lijkt, achteraf gezien, niet toevallig. In de eerste plaats niet omdat de leermeester van De Jong, namelijk J. G. Koopmans, in 1933 daarover een interessant artikel had gepubliceerd¹ dat zich leende voor verdere uitwerking. In de tweede plaats was deze voorkeur niet toevallig omdat het begrip „monetair evenwicht” in die tijd aan precisering toe was. Globaal genomen is wel duidelijk wat er mee bedoeld wordt: een zodanige geldvoorziening dat het economische proces soepel verloopt; er mag geen storende invloed van het geld uitgaan. Maar als we begrippen zoals „soepel verlopen”, „geen storende invloed” gaan invullen, ontstaan tal van netelige problemen. De ene schrijver lost die anders op dan de andere. Er duiken niet alleen meningsverschillen op, maar er dreigen ook inconsistenties. Kenmerkend is bijvoorbeeld dat F. A. Hayek, de latere Nobelprijswinnaar, in 1929 monetair evenwicht nog zodanig definieerde dat een constante geldvoorraad M vereist was, terwijl hij in 1931 overstapte op de conditie dat de effectieve geldvoor-

¹ „Zum Problem des neutralen Geldes”, in *Beiträge zur Geldtheorie*, onder redactie van F. A. Hayek, Wenen 1933.

raad MV constant moet zijn¹. Daaruit blijkt voorts dat het begrip omloopsnelheid van het geld wel binnen de gezichtskring moet komen dergenen, die zich met het monetair evenwicht bezighouden; immers, de effectieve geldhoeveelheid MV is de geldvoorraad M maal de omloopsnelheid V . De Jong kon hier aanknopen bij een Nederlandse traditie, want in 1928 was M. W. Holgrop gepromoveerd op *De omloopsnelheid van het geld* en twintig jaar later J. Zijlstra. Het proefschrift van de laatste – eveneens een leerling van J. G. Koopmans – heet: *De omloopsnelheid van het geld en zijn betekenis voor geldwaarde en monetair evenwicht* (Leiden, 1948). Het behelste onder meer een synthese tussen de opvattingen van Wicksell (1898), Hayek en Koopmans. De Jong bleef dus binnen een vaderlandse traditie². Hij gaat bij zijn definitie van monetair evenwicht terug tot het genoemde artikel van Koopmans uit 1931, en bouwt vanuit diens budgetvergelijking, met uiterste precisie, een begrippenapparaat op dat volledig consistent is. Noch een constante geldvoorraad M , noch een constante effectieve geldvoorraad MV blijken essentieel; Koopmans' definitie impliceert ex ante gelijkheid van besparingen en investeringen. De Jong's definitie houdt in, dat de geldvoorziening overeenstemt met de ex ante geldbehoefte. De Jong wist zelfs nog een kleine oneffenheid in de gedachtengang van Koopmans te rectificeren³. Het keynesiaanse inkomensevenwicht, dat in de jaren vijftig centraal stond in het macro-economische denken van de meeste vakgenoten, werd door De Jong beschreven als een speciaal geval van monetair evenwicht.

Wat geldt voor de taxonomie der marktnormen, geldt ook voor het begrip monetair evenwicht: De Jong heeft er een laatste woord over gezegd (al verhinderde dat niet, dat anderen, naar Staring's gezegde, een laatster woord wilden spreken⁴).

Deze perfectie had uiteraard een zekere prijs. Het werk van De Jong accentueerde de rol van het geld – dat is kenmerkend voor de monetaire school. De rivaliserende opvatting van keynesiaansen huize, namelijk dat het geld zich aanpast aan de beweging van inkomens en bestedingen, kwam bij hem niet uit de verf. De Jong wilde

¹ F. A. Hayek, *Geldtheorie und Konjunkturtheorie*, Wenen en Leipzig 1929; dezelfde *Preise und Produktion*, Wenen, 1931.

² Die hij ook in de internationale vakliteratuur heeft uitgedragen. Hij publiceerde veel in buitenlandse tijdschriften en gaf vele gastcolleges; zo was hij 1970/71 een jaar lang verbonden aan Florida State University. Het Nederlandse vakblad *De Economist*, waarvan hij sinds 1959 mede-redacteur was, werd, vooral door zijn toedoen, een vrijwel geheel engelstalige publikatie. In 1973 deed hij *Developments of monetary theory in the Netherlands* het licht zien; dit boek geeft buitenlanders de gelegenheid kennis te nemen van een stuk Nederlandse traditie.

³ Namelijk: Koopmans' uitspraak, dat spontane oppottingen onder monetair evenwicht noodzakelijkerwijs gecompenseerd worden door spontane ontpottingen, is niet volledig algemeen geldig. Zie F. J. de Jong, „The Concept of Monetary Equilibrium and its Relation to Post-Keynesian Economics”, *Weltwirtschaftliches Archiv* 1956 blz. 1.

⁴ Zo heeft zich in 1965 een uitvoerige discussie ontsponnen tussen De Jong en P. B. Kreukniet (*De Economist*, 1965, blz. 738), die goeddeels ging over de interpretatie van de casuïstiek van Koopmans, en ook over de oude vraag of een toeneming van MV steeds een doorbreking van het monetaire evenwicht inhoudt (Kreukniet zei ja, De Jong nee). Het is een fijnzinnig, uiterst genuanceerd debat, gevoerd met een bewonderenswaardig geduld en een lovenswaardige neiging, de meningsverschillen zo scherp mogelijk te localiseren en te reduceren.

aantonen, dat de twee opvattingen eigenlijk op hetzelfde neerkwamen. Hij deed dat door de nadruk te leggen op de vertragingen in het proces van de inkomensvorming, zulks geheel in overeenstemming met de perioden-analyse van D. H. Robertson. Daarbij moeten we wel bedenken, dat Robertson wel verre van een Keynesiaan was. Robertson bestreed het nieuwe in de theorie van Keynes. De synthese tussen de twee concurrerende scholen, die o.a. in *De werking van een volkshuishouding* wordt beschreven, is formeel geldig, maar verdoezelt een van de actuele strijdpunten tussen economen, namelijk of de drijvende krachten in de macro-economie moeten worden gezocht bij de geldvoorziening of bij de beslissingen van consumenten en investeerders over de bestedingen, waarbij de kashouding een ondergeschikte rol speelt. De Jong's voorkeur voor de synthese tussen twee in wezen tegengestelde visies heeft velen van zijn directe en indirecte leerlingen immuun gemaakt voor een van de grote strijdvragen van de economie. Voorts werd daardoor de betekenis van Keynes onderbelicht. Men kan in deze dingen misschien ook te irenisch zijn. De studenten kregen onderwijs in iets waarvan zij dachten dat het de theorie van Keynes was – het was in werkelijkheid de theorie van Koopmans en Robertson. Pas laat in de jaren vijftig begon de betekenis van Keynes in Groningen door te dringen, maar toen was een derde macro-economie, te weten de neo-klassieke theorie, alweer in opkomst, en werd de aandacht van de geldstromen en de vraagzijde verlegd naar de wetten van de produktie en de aanbodzijde. Bij deze herleving van het klassieke denken heeft De Jong overigens stimulerend gewerkt, en ook hier heeft hij een synthese bevorderd, getuige het baanbrekende proefschrift van zijn leerling S. K. Kuipers¹.

Zeer kenmerkend voor de bijdrage van De Jong aan het economisch denken is het feit, dat hij de dimensie-analyse in de economie heeft gintroduceerd. Dit is een methode om functionele verbanden tussen grootheden te zuiveren van verkeerde insluipsels. Economische grootheden zijn bijvoorbeeld voorraden (aantal mensen, liquiditeitenmassa, geldvoorraden), of stromen (nationaal inkomen, uitgaven aan consumptie), of snelheden (veranderingen in voorraden per oneindig kleine tijds-eenheid) of onbenoemde getallen (consumptiequote, aandeel van de arbeid in het nationale inkomen). Voorraden hebben de dimensie „volume” of „geld”; stromen en snelheden hebben de dimensie „volume gedeeld door tijd” of „geld gedeeld door tijd”. Onbenoemde getallen zijn dimensieloos. De dimensies kunnen in een formele notatie worden weergegeven. Aan vergelijkingen kan de eis gesteld worden, dat zij dimensioneel homogeen zijn. De Jong heeft deze methode beschreven in een boek (*Dimensional Analysis for Economists*, Amsterdam 1967), dat voor de meeste economen een nieuw terrein ontsloot. Hij heeft voorts een aantal misgrepen van anderen opgespoord en gecorrigeerd. Zo heeft hij in de monetaire analyse van *De Nederlandsche Bank* een zonde tegen de dimensionele zuiverheid gevonden; zijn correctie werd door *De Nederlandsche Bank* aanvaard. De dimensieanalyse kan ons ook op het spoor zetten van a prioristische vermoedens omtrent de specificatie van bepaalde relaties. Een bekend voorbeeld uit de natuurkunde is de formule voor de slingerbeweging: in de economie zijn zulke voorbeelden vooralsnog zeer zeldzaam.

¹ *De betekenis van vraag en aanbodfactoren in groeimodellen met één sector*, Groningen, (1970).

Als hun aantal zich vermeerderd zal dat mede aan het werk van de Jong zijn toe te schrijven.

In het beeld, dat wij van de wetenschapsman De Jong hebben past ook, dat hij zich, reeds vanaf zijn studententijd, heeft beziggehouden met methodologische vragen. Daarbij ging het vooral om twee problemen. In de eerste plaats om de strikte afbakening van economische en niet-economische verschijnselen, of anders gezegd, het aanwijzen van de zgn. data van de economische wetenschap. De Jong trok de kring van de data aanvankelijk zeer nauw – niet alleen de menselijke behoeften en de aangeleerde eigenschappen van de produktieve mens alsmede de stand van de techniek vallen er onder, maar ook de omvang en de aard van de kapitaalgoederenvoorraad¹. Later heeft zijn „Datenkranz” zich wat verruimd, maar hij bleef duidelijk streven naar een secure grensbepaling met andere vakken. De scheidingslijn met de sociologie, de politicologie, de psychologie moet precies worden aangegeven, en de economie mag deze lijn niet overschrijden. Onduidelijkheid was hem ook in deze een gruwel. Een tweede methodologisch probleem betrof de verhouding tot de ethiek. Hier wenste De Jong een messcherpe scheiding, à la Weber, tussen zijnsoordelen en waardeoordelen. Hij deed dat niet vanuit het idee, dat economen niets met ethiek te maken zouden hebben – integendeel, zijn standpunt was veeleer de opvatting dat ieder mens steeds, bij al zijn handelen, het ethische het volle pond moet geven. Hij heeft dan ook een boek over ethiek geschreven, gebaseerd op de collegedictaten van zijn leermeester Leenderts². Hij was diep doorgedrongen van een christelijk normbesef, dat doorstraalde in alles wat hij deed en zei – maar hij wenste de economische wetenschap te beperken tot uitspraken die streng bewijsbaar zijn aan de hand van wetenschappelijke spelregels. Ethische uitspraken laten ruimte voor meningsverschillen waarbij partijen elkaar, met respect voor elkaars standpunt, niet kunnen overtuigen. De Jong wilde op het terrein van de economie, anderen voor de volle honderd procent overtuigen, omdat er, naar zijn mening, slechts één wetenschappelijke waarheid bestaat. Daarom wilde hij alle ethische opvattingen uit de economie verwijderen. Maar in zijn leven namen het normatieve en het musische een grote plaats in – hij kon prachtig pianospelen, hij heeft koren gedirigeerd en hij componeerde verschillende werken die ook zijn uitgevoerd. In zijn gezin vond hij de warmte; binnen de wetenschap streefde hij naar de koele zuivere waarheid.

Hij is bij dit streven door de dood overvallen. In november 1976 nam hij te Parijs deel aan een congres over de rol van het kapitaal in de produktie. De avond van de negentiende keerde hij niet terug naar het huis van zijn gastheer, waar zijn vrouw op hem wachtte. Toen men hem ging zoeken bleek hij te zijn overleden in een van de gebouwen van de Universiteit te Nanterre. Hoe afschuwelijk dit gebeuren ook geweest moet zijn, vooral voor zijn nabestaanden, kan men zich toch voor een wetenschapsman nauwelijks een passender dood denken. Hij kwam alleen veel te vroeg. Wij gedenken Frits Jacob de Jong met eerbied.

¹ *De werking van de volkshuishouding*, blz. 22.

² *Beknopte inleiding tot de ethiek*, Deventer, 1974.